

NEFORMALNA EKONOMIJA

DANICA KLJAČ

Centar za civilne inicijative | Center for Civil Initiatives

B. Adžije 22, HR-10000 Zagreb, www.cci.hr

NEFORMALNA EKONOMIJA

Danica Kljaić

Danas, u vrijeme recesije, kada formalna ekonomija ne funkcionira niti u jednom segmentu, stanovništvo se u cijelom svijetu sve više okreće novom trendu, razmjeni dobara bez učešća klasičnog novca, tzv. neformalnoj ekonomiji koja, u principu, graniči sa sivom ekonomijom i odvija se izvan okvira službenog gospodarstva.

Definicija koja bi neformalnu ekonomiju definirala na jedinstven način zapravo ne postoji, jer ne samo da se različito definira u svijetu, od zemlje do zemlje bez obzira na razvijenost, nego se različito definira i kod nas.

Vlade u mnogim zemljama smatraju da su sve pojave u okviru ove ekonomije samo privremene aktivnosti koje će brzo nestati, dok je stav Ujedinjenih naroda sasvim suprotan. Oni navode da su kao ključne karakteristike neformalne ekonomije upravo trajan oblik modernog kapitalističkog razvoja, a ne nikako oblik koji ima kratkoročni karakter.

Povoljno vrijeme za razvoj neformalne ekonomije jest upravo vrijeme ekonomske krize, odnosno recesije, kada ljudi imaju sve manje novca i iznalaze način kako da prežive bez njega, a na drugi način ipak pomaže i formalnoj ekonomiji da stane na noge i oživi.

Analize nekih stručnjaka iz područja ekonomije pokazuju da je upravo ovakav oblik funkcioniranja spasio neke države u tranziciji od potpunog bankrota.

Razmjena dobara ili transakcije bez sudjelovanja novca znamo da postoji od davnina - posebice ovakav oblik koji nas trenutno interesira. Na našim prostorima i nama bliskom okruženju neformalna ekonomija našla je plodno tlo upravo u zemljama koje su nastale nakon raspada Jugoslavije, koje su se našle u tranziciji i koje napuštaju državni oblik vlasništva.

Promatrajući posebice posljednja dva desetljeća, nastanku neformalne ekonomije pogoduje preskupa država s pretjeranim porezima te prevelike administrativne barijere za ulazak poduzeća u formalnu ekonomiju kao i opće siromaštvo stanovništva koje ima potrebu za jeftinom robom i uslugama.

Tako neformalna ekonomija postaje sve veći trend u svijetu ali i kod nas i kao takva obuhvaća naročito:

- kućne poslove vezane za pripremu hrane, njegu djece i starih i nemoćnih te razne poslove domaćinstva,
- proizvodnja samo za osobne potrebe, a ne i za tržište – odnosno proizvodnju hrane na malim okućnicama.

Ono što je za nas ovdje posebno interesantno jest oblik neformalne ekonomije kao robna razmjena i to u užem smislu, a predmet transakcije je stvar koju fizička osoba posjeduje za osobne ili potrebe ukućana, nešto što je osoba napravila ili uzgojila u kućanstvu, odnosno rad koji osoba obavlja ili usluga koju pruža neposredno i u zamjenu za nešto drugo.

Kao što je rečeno, u modernom društvu to je postao opći trend u sklopu kojeg se sve češće koristi internet kao moderan način razmjene preko oglasa gdje se vrši robna razmjena, donira ili poklanja na tzv. *on-line* „buvljacima“, ali koji imaju i nedostataka jer opet zahtijevaju internetsku pismenost.

Iz svega iznesenog dolazimo do pitanja legalnosti neformalne ekonomije, odnosno aktivnosti ili transakcije kao načina koji odstupa od legitimnih normi u okviru ovog sustava.

U tome se smislu mogu i različito tumačiti ovakve transakcije, ali treba posebno naglasiti da one u stvari nisu niti jednim propisom regulirane kao takve aktivnosti.

Kod ovakve vrste razmjene ključno je, a i potrebno naglasiti, da su to legalna dobra proizvedena legalnim putem, kao i legalne usluge.

Kod razmjene dobara i usluga nema poreza, pa tako nema ni zakonskih okvira. Jednostavno, ovakav način razmjene i trampe u užem smislu nije zakonski reguliran. Nema poreza na dodanu vrijednost. Dodana vrijednost u svojoj definiciji isključuje rad kao *input* te se definira kao razlika u cijeni nabavne i prodajne vrijednosti proizvedenih dobara i usluga. U razmjeni dobara nema cijene na koju bi se mogao obračunati porez na dodanu vrijednost.

Samom razmjenom u ovom sektoru jednostavno se ne ostvaruje dovoljan profit jer je previše mali da bi mogao biti obuhvaćen poreznim obvezama.

Najvećim dijelom aktivnost koja se obavlja u kućanstvu kao što je usluga pripremanja hrane, izrada proizvoda od svojih uzgojenih plodova, razne usluge u vidu popravaka u kućanstvima, na poljoprivrednim strojevima i sl. jest legalna, a proizvodne aktivnosti su skrivene jer legitimno ne izlaze na tržište, i samim tim nisu predmet oporezivanja niti se uključuju u društvene račune što znači da je registrirana ekonomska aktivnost za njihov iznos manja, a osobe ne razmišljaju na način da je to ustvari prikriveni oblik rada u gospodarstvu, koji se ne deklarira.

U kućanstvima se najčešće radi o proizvodnji i potrošnji dobara i usluga koja se ne iznose na tržište, pa je i njihova cijena nepoznata. Takve aktivnosti bez cijene, kao što je na primjer rad domaćica, vrlo je teško vrednovati i tako uvrstiti u veličinu nacionalnog dohotka.

Dakle, radi se o proizvodnji legalnih dobara i usluga, kod koje nije došlo do kršenja zakona.

U svemu tome potrebno je postaviti pitanje mogu li se sve neformalne aktivnosti legalizirati, jer tek nakon legalizacije može se govoriti o njihovu evidentiranju i oporezivanju.

Prema Zakonu o zabrani i sprečavanju obavljanja neregistrirane djelatnosti (NN 61/11), članak 5. kaže:

- (1) U smislu ovoga Zakona obavljanjem neregistrirane djelatnosti smatraju se sljedeće aktivnosti:
 - kad pravna osoba obavlja djelatnost koja nije upisana u sudski registar ili drugi odgovarajući registar,
 - kad pravna osoba nema zakonom propisane akte o ispunjavanju uvjeta za obavljanje registrirane djelatnosti,
 - kad fizička osoba obavlja djelatnost koju nije registrirala kod nadležnog tijela ili prijavila poreznim tijelima,
 - kad fizička osoba nema zakonom propisane akte o ispunjavanju uvjeta za obavljanje registrirane djelatnosti,
 - kad pravna ili fizička osoba obavlja djelatnost unatoč zabrani obavljanja djelatnosti.
- (2) U smislu stavka 1. ovoga članka ne smatra se obavljanjem neregistrirane djelatnosti obavljanje drugih djelatnosti koje služe obavljanju djelatnosti koja je upisana u sudski ili drugi odgovarajući registar nadležnog tijela, ako se one obavljaju u manjem opsegu ili se uobičajeno obavljaju uz upisanu djelatnost.
- (3) U smislu stavka 1. ovoga članka ne smatra se obavljanjem neregistrirane djelatnosti povremeno obavljanje djelatnosti za koje je posebnim zakonom isključena obveza registracije djelatnosti kod nadležnog tijela i prijava poreznim tijelima.
- (4) U smislu stavka 1. ovoga članka ne smatraju se obavljanjem neregistrirane djelatnosti sljedeće aktivnosti: rad za vlastite potrebe te obiteljska pomoć, prijateljska pomoć i susjedska pomoć ukoliko se rad obavlja bez plaćanja ili druge materijalne koristi te ako se rad ne obavlja redovito.

- (5) U smislu stavka 1. ovoga članka ne smatra se obavljanjem neregistrirane djelatnosti i obavljanje nužnog rada za sprječavanje nesreće ili otklanjanje posljedica prirodnih ili drugih nesreća te volontiranje sukladno posebnom propisu.

Ovdje je vrlo važno staviti naglasak na stavak 4. ovog članka koji upravo govori o legalnosti obavljanja neregistrirane djelatnosti, odnosno što se sve ne smatra obavljanjem neregistrirane djelatnosti. Upravo takve djelatnosti mogu se podvesti u okvire neformalne ekonomije.

Nadalje, ustavom RH u okviru poglavlja gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava člankom 48. st 1. kaže se: jamči se pravo vlasništva; što znači da svaka osoba sa svojim stvarima na kojima ima pravo vlasništva može i neograničeno raspolagati.

Trgovanje zasnovano na razmjeni bez novca ili trampa jednog proizvoda za drugi ili usluga za uslugu, darivanje, doniranje, pozajmljivanje, iznajmljivanje i kupoprodaje te povremene ekonomske transakcije manjeg opsega ne podrazumijevaju potpisivanje ugovora, mada se isti može potpisati ako to sudionici razmjene žele, ili ako nedostaje povjerenje obiju strana, ili ako se radi o većoj vrijednosti robe ili usluga.

Kako ovakav oblik razmjene bez novca nije zakonski reguliran, sudionici razmjene, oba ili jedan od njih, mogu izjaviti volju (ali ne moraju) da se sastavi kupoprodajni ugovor, ugovor o razmjeni, ugovor o darivanju i sl. kao oblik zaštite ili jedne vrste jamčevine.

Zakonom o obveznim odnosima (pročišćeni tekst NN 35/05, 41/08, 25/11/), člankom 249. kaže se:

- (1) Volja za sklapanje ugovora može se izjaviti riječima, uobičajenim znakovima ili drugim ponašanjem iz kojega se sa sigurnošću može zaključiti o njezinu postojanju, sadržaju i identitetu davatelja izjave.

- Volja za sklapanje ugovora može se izjaviti i pomoću različitih komunikacijskih sredstava.
- Izjava volje mora biti učinjena slobodno i ozbiljno.

Nadalje, člankom 247. istog zakona kaže se da je ugovor sklopljen kad su se ugovorne strane suglasile o bitnim sastojcima ugovora.

Ugovor između sudionika poslužio bi kao neka jamčevina ukoliko ne postoji dovoljno povjerenja između sudionika razmjene a kojim se štite interesi istih. Takav ugovor mogu sudionici zahtijevati da se sklopi ako se radi o većoj vrijednosti razmijenjenih dobara ili usluga kao vrsta zaštite, ali je opet potrebno naglasiti da se ugovori kod razmjene u manjem opsegu (o kojoj mi ovdje govorimo) u pravilu ne sklapaju.

U pravilu, kod razmjene ili trampe u manjem opsegu najvažnije je povjerenje odnosno moralno pravilo, koje se definira kao skup nepisanih pravila, običaja, navika i normi koje su prihvaćeni u životu neke zajednice. Moralni standard određuje međuljudske odnose, opće

principe i specifična pravila djelovanja u zajednici a pripadnici zajednice prihvaćaju te principe i djelovanja. Za razliku od zakona, samo kršenje ne donosi nikakve sankcije, ali zato mogu imati šire negativne posljedice po pojedinca, koji ako se ne pridržava takvih moralnih normi postaje izoliran od okruženja ili na drugi način "kažnjen" od strane zajednice.

Dakle, možemo zaključiti da ovaj oblik neformalne ekonomije nije zakonski reguliran i odvija uglavnom izvan zakonske regulative ali vrlo važnu ulogu imaju moralna pravila koja su bitna za jednu zajednicu.

U prilogu:

Primjeri ugovora za slučajeve većih vrijednosti razmjene - ogledni primjerci i mogu se prilagoditi konkretnoj aktivnosti i specifičnom dogovoru između ugovornih strana.

Prilog 1: Ugovor o zamjeni nekretnina (primjer)

(Ime i prezime i adresa, OIB)

i

(Ime i prezime i adresa, OIB)

dana _____ (datum, godina) godine u (mjesto) _____ sklopili su

UGOVOR O ZAMJENI NEKRETNINA

Članak 1.

Ugovorne strane suglasno utvrđuju da je (*ime i prezime*) vlasnik i posjednik nekretnine označene kao kč. br. _____ k. o. _____, u naravi građevinsko zemljište, površine od _____ m², upisane u zk. ul. br. _____ k. o. _____, a da je (*ime i prezime*) vlasnik i posjednik nekretnine označene kao kč. br. _____ k. o. _____, u naravi građevinsko zemljište površine _____ m², upisane u zk. ul. br. _____ k. o. _____.

Članak 2.

Stranke su sporazumne da su nekretnine iz čl. 1. ovog ugovora jednake novčane vrijednosti.

Članak 3.

Stranke su suglasne da ovim ugovorom vrše zamjenu nekretnina opisanih u čl. 1. ovog ugovora, te se istovremeno obvezuju da će jedna drugoj predati u posjed predmetne nekretnine na način da ugovaratelj (ime i prezime) svoju nekretninu označenu kao kč. br. _____ u naravi građevinsko zemljište, površine _____ m², upisanu u zk. ul. br. _____ k. o. _____ daje u zamjenu suugovaratelju (ime i prezime) za njezinu nekretninu označenu kao kč. br. _____ k. o. _____ koja u naravi predstavlja građevinsko zemljište, površine _____ m², upisanu u zk. ul. br. _____ k. o. _____.

Članak 4.

Ugovaratelji ovlašćuju jedan drugoga da temeljem ovog ugovora, bez ikakvog njihovog daljnjeg pitanja i odobrenja, ishode za sebe u zemljišnim knjigama i drugim javnim knjigama upis prava vlasništva na zamijenjenim nekretninama, sukladno čl. 3. ovog ugovora.

Članak 5.

Troškove zemljišnoknjižne provedbe, porez na promet nekretnina, troškove sastava ugovora i sve druge troškove ugovaratelji snose na jednake dijelove.

Članak 6.

U znak prihvaćanja prava i obveza iz ovog ugovora stranke ga vlastoručno potpisuju, a isti stupa na snagu po izvršenoj ovjeri potpisa od strane javnog bilježnika.

Članak 7.

Ovaj ugovor je sačinjen u _____ primjerka od kojih svaka strana zadržava po _____ primjerka, a jedan zadržava javni bilježnik.

Ime i prezime

Ime i prezime

Prilog 2: Ugovor o kupoprodaji (primjer)

_____ (Ime i prezime i adresa, OIB) s jedne strane kao prodavatelj (u daljnjem tekstu: Prodavatelj) i

_____ (Ime i prezime i adresa, OIB) s druge strane kao kupac (u daljnjem tekstu: Kupac), sklopili su dana _____ (datum, godina) godine u (mjesto) _____

UGOVOR O KUPOPRODAJI NEKRETNINE

Članak 1.

Prodavatelj prodaje, a Kupac kupuje nekretnine upisane u zk. ul. _____ k.o. _____ i to z.k.č.br. _____ i z.k.č.br. _____ čm, koje nekretnine su vlasništvo Prodavatelja u cijelosti, a sve prema stanju Izvatka iz zemljišne knjige Općinskog suda u _____, broj: _____ od _____ g., čija je preslika sastavni dio ovog ugovora.

Članak 2.

Ugovorne strane suglasno utvrđuju da kupoprodajna cijena za nekretnine navedene u članku 1. ovog ugovora iznosi _____ kn, koju kupoprodajnu cijenu je Kupac isplatio Prodavatelju u cijelosti, što Prodavatelj potvrđuje potpisom ovog ugovora.

Članak 3.

Prodavatelj izričito izjavljuje da pristaje da si Kupac na temelju ovog ugovora bez ikakvog njegovog daljnjeg pitanja ili odobrenja, ishodi u zemljišnim knjigama uknjižbu prava vlasništva s imena i vlasništva prodavatelja na svoje ime i vlasništvo, u cijelosti.

Članak 4.

Ugovorne strane su suglasne da se Kupac nalazi u posjedu nekretnina koje su predmet ovog ugovora, te da od dana sklapanja ovog ugovora snosi sve troškove u vezi s vlasništvom i korištenjem istih nekretnina.

Članak 5.

Prodavatelj jamči Kupcu da na nekretninama koje su predmet ovog ugovora ne postoje nikakva upisana ili neupisana prava ili tereti u korist trećih osoba, koja isključuju, umanjuju ili ograničavaju prava kupca.

Članak 6.

U znak prihvata svih prava i obveza iz ovog ugovora, ugovorne strane ga vlastoručno potpisuju.

Prodavatelj (Ime i prezime)

Kupac (Ime i prezime)

Prilog 3: Ugovor o razmjeni poljoprivrednih proizvoda (primjer)

Seljačko domaćinstvo _____ (pružatelj ugostiteljskih usluga u seljačkom domaćinstvu - naziv _____ poljoprivrednog gospodarstva iz Rješenja o upisu u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava) upisano u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava u Uredu državne uprave/upravnom tijelu Grada Zagreba (županija, ispostava) pod MIBPG (matični identifik. br. poljoprivr. gospodarstva) u daljnjem tekstu: SELJAČKO DOMAĆINSTVO i Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo _____ (naziv poljoprivrednog gospodarstva iz Rješenja o upisu u Upisnik) upisano u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava u uredu državne uprave/upravnom tijelu Grada Zagreba (županija, ispostava) pod MIBPG (matični identifik. br. poljoprivr. gospodarstva) u daljnjem tekstu: OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO, _____ (datum, godina) godine u (mjesto), _____ zaključuju sljedeći

UGOVOR O RAZMJENI POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Članak 1.

SELJAČKO DOMAĆINSTVO i OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO suglasni su da će razmijeniti poljoprivredne proizvode prema uvjetima iz ovog Ugovora.

Članak 2.

OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO i SELJAČKO DOMAĆINSTVO razmjenjuju sljedeće proizvode iz svog proizvodnog programa:

RB	VRSTA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA	CIJENA (kn)
1.		
2.		
3.		
4.		

Članak 3.

Količine poljoprivrednih proizvoda iz članka 2. ovog Ugovora, isporučivat će se prema zahtjevu SELJAČKOG DOMAĆINSTVA, a cijena se može mijenjati uz suglasnost obiju stranaka.

Članak 4.

Stranke su suglasne da će prigovore koji se odnose na količinu, kvalitetu i dostavu isporučenih poljoprivrednih proizvoda rješavati dogovorno, a u skladu s poslovnim običajima.

Članak 5.

Stranke dogovaraju sljedeće uvjete plaćanja:

- (način)
- (rok/rokovi isporuke)
- (broj računa, banka)
- (i drugo)

Članak 6.

Ovaj Ugovor zaključuje se za razdoblje od _____, a primjenjuje se od dana potpisa obiju stranaka.

Članak 7.

Stranke su suglasne da se Ugovor može raskinuti u slučaju neispunjavanja uvjeta koji se odnose na kvalitetu, količinu i točnost isporuke poljoprivrednih proizvoda, kao i zbog neplaćanja od strane SELJAČKOG DOMAĆINSTVA.

Stranke su suglasne da će spor riješiti dogovorno, a u suprotnom nadležan je sud u _____.

Članak 8.

Ovaj Ugovor sastavljen je u (___) istovjetna primjeraka, po (___) za svaku stranku.

ZA SELJAČKO DOMAĆINSTVO (Ime i
prezime)

ZA OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO
GOSPODARSTVO (Ime i prezime)
